

*Bulletin european***Noi Tracii**

Fondator: Prof.Dr. Iosif Constantin Drăgan

TRANSILVANIA ȘI LOCUIITORII SĂI

Vechea vatră românească a Transilvaniei a fost de-a lungul timpului cântată de poeți, descrisă de călători și cercetată de către oameni de știință. Au fost întrebați munții și codrii, au povestit îndelung rîurile și doinele, au oftat adâncurile și înălțimile, iar oamenii și-au țesut prin vreme povestea lor. Au prins în țesătură lungul șir de suferinți de la bădia Traian încoace și au încercat să numere puzderia de lacrimi și de bulgări de aur, munții de grâne și ciurdele de vite pe care nepoștii venetici prin vreme au încercat să le smulgă fără scrupule, prin ascuțișul sabiei. Transilvania însă și-a ocrotit copiii -Români dintotdeauna - ca o lupoaică încolțită. Au încercat să ne-o zdrobească, să ne-o sfâșie, să ne-o nimicească, s-o șteargă, de s-ar fi putut, de pe harta lumii, dar n-au reușit. Transilvania a rămas aceeași vatră binecuvântată de Dumnezeu, hrănită de dor și de sete de dreptate.

Au fost străini de bună credință care au cercetat pământul și oamenii Transilvaniei și le-au descris cu dragoste de adevăr și cu frică de Dumnezeu. Au fost însă, din păcate, și câțiva - destul de puțini, ce-i drept - care nu s-au sfiit să falsifice adevărurile prea învederate, căutând să folosească istoria și literatura drept arme și pumni împotriva dreptății.

În cele ce urmează, vom vorbi despre unul dintre cei dintâi: *Augustino Gerando*. Născut la Lyon, în 1820, dintr-o familie distinsă, intrase, prin căsătorie cu Emma Teleki, în înalta societate maghiară, cunoscându-i ideologia. După ce publică unele lucrări, destul de importante. Academia maghiară îl alege membru al său. Destinul i-a fost însă nefavorabil, căci a murit în 1849. Deși destul de tânăr, Gerando a adus importante servicii istoriografiei maghiare, putând fi socotit, la vremea sa, o speranță a acesteia. Dintre ope-

rele sale amintim *La Transylvanie et ses habitants*, vol. I-II, Paris, 1845, *Siebenbürgen und seine Bewohner*, I-II, Leipzig, 1845, *L'esprit public en Hongrie depuis la Révolution française*, Paris, 1848. Având în vedere însă o serie de adevăruri pe care acest istoric le spune despre Transilvania și locuitorii săi, încercăm să nu înțelegem adevăratele rațiuni pentru care nu i s-au acordat decât câteva rânduri într-o enciclopedie maghiară din 1893.

Desigur că lucrările lui Augustino Gerando trebuie cercetate cu multă atenție, el fiind tributar în mare măsură ideologiei burgheziei maghiare a timpului său, fapt care-l făcea pe Nicolae Iorga să-l numească «prietenul claselor dominante», ori pe George Barițiu să reflecteze cu amărăciune și dojană: totuși, acest istoric merită mai multă atenție. Un studiu amănunțit asupra acestei probleme am publicat de curând (*Transilvania în lumina datelor cuprinse într-o hartă puțin cunoscută de la 1848*, în vol. *Mehedinți. Istorie și cultură, Trobeta Turnu Severin, vol. II, 1980*). În cele ce urmează, vom menționa doar acele adevăruri incontestabile pe care academicianul maghiar le menționează. Pentru a le descoperi, el cercetase numai o serie de lucrări și documente, dar el însuși venise în Transilvania și cunoscuse nemijocit țara și locuitorii săi. În acest sens menționăm:

a) *Originea daco-romană a Românilor*. Gerando nu ezită să afirme că Români sunt «fiii Dacilor învinși și ai colonilor aduși de Traian». Inspirându-se, fără îndoială, din lucrările reprezentanților Școlii Ardelene și în primul rând din *Istoria pentru începutul Românilor în Dacia* a lui Petru Maior, lucrare apărută în două ediții la Buda până la acea dată. Gerando, fără a observa propria contradicție, continuă: «Traian, după victoriile sale, a găsit Dacia pustie (déserte). El a trebuit s-o repopuleze». Cu toate că problema latinității Românilor trezise multe confruntări între istoricii români și maghiari cu câteva decenii mai înainte, Gerando nu-și însușea teoriile istoriografiei austro-maghiare cu privire la originea și continuitatea populației românești din Transilvania, ci mergea direct la sursele pe care i le oferea istoriografia ardeleană.

b) *Continuitatea neîntreruptă a Românilor din Transilvania* este o nouă teză pe care și-o însușește în întregime istoricul maghiar. Dacă Ungaria, afirmă el, este rezultatul «unei cuceriri», Români, în schimb, «sunt cei mai vechi locuitori», cărora «le place să regăsească pretutindeni amintirile strămoșilor lor». În ciuda tuturor vitregiilor istorice și a popoarelor migratoare, «care au traversat țara lor (a Românilor n.n.), urmașii Romanilor, poporul pe care Aurelian nu l-a luat cu sine, a rezistat permanent. Români își aveau conducătorii lor naționali când au fost subjuogați de Unguri sau Maghiari, care, conduși de Arpad, cuceriseră deja Panonia». Nu știm câtă bucurie vor fi produs aceste concluzii ale lui Augustino Gerando în ideologia maghiară a vremii, cert este că în ediția a doua a lucrării, apărută postum, scăpa cenzurii destul de vigilente, doar afirmația că «Români sunt, în Transilvania, cei mai vechi locuitori ai pământului».

c) *Latinitatea limbii române*, care atestă nu numai originea și continuitatea neîntreruptă a populației românești în Transilvania, ci conservă și numeroase trăsături care privesc fizionomia și specificitatea etnică a acestei naționalități.

Poporul român din Transilvania «în limba sa se numește roman, care conservă nu numai idiomul și fizionomia învingătorilor, ci, mai mult decât toate popoarele europene, au apărat cel mai fidel ideile și obiceiurile lor» (ale Romanilor n.n.). Limba română din Transilvania nu este o «insulă» pierdută printre alte limbi, ci este aceeași cu cea pe care o vorbesc Românii din Moldova și Țara Românească. Prin aceste afirmații, Gerando spune: «În Moldova, Valahia și Transilvania, în aceeași măsură, sunt numiri ca *pratul lui Traian, campul lui Traian* și se aude vorbindu-se încă de *Lerum Doamne*. Aceasta fiindcă «româna este aceeași limbă în gura tuturor țăranilor români». Gerando era cu atât mai convins de aceste adevăruri cu cât el însuși colindase drumurile transilvănene, cunoscuse și discutate nemijlocit cu oamenii acestor locuri, cunoscându-le modul de viață, obiceiurile și aspirațiile, locuind chiar o vreme în Transilvania, după cum el însuși precizează.

d) *Argumente peremptorii privind originea și continuitatea Românilor în Transilvania* sunt descoperite din abundență de către academicianul maghiar. În această parte se găseau ruine de cetăți dacice și numeroase tezaure de monezi și obiecte daco-romane. Monezi, «mii de monezi», cum preciza el, din timpul lui Lysimah, Filip și Alexandru Macedon sunt descoperite pretutindeni. S-au găsit câteva statui reprezentând un om decapitat și înlănțuit, în care s-ar fi recunoscut figura lui Decebal. Gerando exclama cu admirație: «Câte case, târguri și orașe întregi au fost construite în evul mediu cu pietre romane! Câte arme, baghete, monezi și obiecte de tot felul au fost pierdute sau topite». În 1723, împăratul Carol al VI-lea însuși a poruncit să fie transportate la Viena toate antichitățile ce se putuseră găsi până la acea dată în Transilvania. Inscripțiile și monumentele de sculptură descoperite în Ardeal treziseră de mult interesul intelectualilor apuseni.

e) *Forme specifice de viață spirituală românească*. În calitate de cei mai vechi locuitori ai acestei țări, Românii își formaseră, fie prin moșteniri, fie prin creații originale, o serie de elemente specifice, de datini și obiceiuri, care, privite unitar, reflectau o mare bogăție spirituală și o cultură populară autohtonă, care nu putea fi neglijată. Românii îl interesau pe istoricul maghiar pentru portul lor pitoresc, pentru obiceiurile lor pastorale, pentru horele și munca lor, icoană a vechii Dacii. În dansurile românești, pline de vivacitate, vedea reminiscențe romane. Cântecul popular, așa de spontan, povestind în doină durerea lungă a șerbiei, era o altă formă. Se arată obiceiuri tradiționale de nuntă și șezători. Ospitalitatea românească nu e uitată nici ea, ci se amintesc vasele cu apă puse pentru drumeți la intrarea satelor și, noaptea, la porți, uneori și cu pâine de pomană. Bisericele Românilor, construite mai mult din lemn acoperit cu mușchi, îl atrag. Cea din Bucium «a fost împodobită de

S U M A T R A
 I N D O N E S I A

mâna popei; el sculptează lemnăria, sfeșnicele și policandrele, pe care le acoperă apoi cu culori, cu argint și cu aur». La Maciu sunt zugrăveli remarcabile tot de «artiști» țărani. Sunt menționate și zugrăvelile și picturile de la Densuș, iconostasul de la Brașov și Scheii Brașovului.

f) Conștiința unității politice a tuturor Românilor era de necontestat. «Aceste popoare (ale Principatelor Române n.n.) au o dorință vie de a trăi viața lor proprie și în momentul de față protectoratul rusesc nu le este mai drag decât cel otoman. Iată pentru ce ei sunt capabili de a forma un stat independent, care, cu resursele și fericita așezare geografică, ar putea ajunge la o mare prosperitate». Această idee nu este dusă însă spre rezolvarea ei firească. Prudent, în conjunctura politică a vremii, în ediția a doua a cărții sale, după ce recunoștea necesitatea unirii Românilor, Gerando aducea argumente antiunioniste, însușindu-și pozițiile Curții vieneze și ale politicianismului maghiar din vremea sa. După cum se exprima Nicolae Iorga, Augustino Gerando era împotriva planului de «republică federativă la Români, cu Principatele sâmbure, iar Basarabia și Ardealul ca adaose». Această idee, preciza istoricul maghiar, ar fi fost doar o invenție a istoricului englez Urquart, căzut de altfel în desuetudine pentru «excentritățile lui sentimentale». O asemenea formație politică, afirma Gerando, «n-ar putea să se menție». «Mai bine toți Românii ar trece la Austria, compensată astfel pentru pierderile-i din apus», va ironiza Nicolae Iorga această atitudine a istoricului maghiar.

g) Bogățiile Transilvaniei sunt constituite în primul rând din locuitorii săi. Românii și-au stăpânit din vechime pământul atât de mănos. Aurul său făcea ca în 1836 din cele 4.200-4.250 mărci de aur produse în Europa, 3.367 să le dea numai pământul transilvănean. Se adăugau celelalte minereuri, cereale, livezi și podgorii, cirezile de vite de tot felul și nenumăratele prisăci. Transilvania însăși devenise un adevărat pământ al făgăduinței. Gerando preciza că «Transilvania, atât de mică pe harta Europei, merită să atragă atenție prin bogăția extraordinară a solului, prin fizionomia și caracterul locuitorilor, prin priveliștile și instituțiile sale.

h) Conviețuirea naționalităților conlocuitoare, chiar și în descrierile lui Augustino Gerando, apare ca o flagrantă încălcare a celor mai elementare drepturi naturale și de conviețuire socială. Românii, așa cum s-a arătat, se bucură de superioritate numerică și de conviețuire neîntreruptă în Transilvania, dar nu se bucură de aceleași drepturi politice cu celelalte naționalități, suprapuse, în timp, structurii sociale.

Astfel, «Ungurii sunt primii: ei au cucerit pământul (transilvănean n.n.) în secolul X. După ei vin Secuții, fracțiune a poporului maghiar, care l-au ocupat înaintea lor. În sfârșit, vin Sașii, admiși în secolul XII, în calitate de coloniști (...). În afară de cele trei națiuni unite sunt Românii, străvechi stăpâni ai pământului și cei mai numeroși locuitori, care nu au teritorii (bine delimitate n.n.), ci sunt dispersați pe toată suprafața țării». Alături de cele

«câteva mii» de Armeni, Evrei și Boemi, formează «națiunile tolerate». Ele n-au nici un drept politic. Gerando caută să pună în discuție, cu tendințe partinice, specific burgheziei maghiare de la 1848, problema osmozei româno-maghiare din Transilvania, în contextul Regatului Ungariei, fără a putea da însă o soluționare valabilă. Despărțirea dintre cele două naționalități s-ar datoră, afirmă el, pe de o parte unor cauze religioase, pe de alta unui decret regal prin care se impusese limba maghiară ca limbă oficială. Nimic altceva nu credea istoricul maghiar că ar putea împiedica pe Români de a se integra complet Regatului maghiar!

i) Situația demografică a Transilvaniei prezentată de Augustino Gerando merită un studiu amplu. Numărul populației românești și al celorlalte naționalități conlocuitoare nu este analizat numai pe parcursul lucrărilor sale, ci și printr-o hartă demografică deosebit de sugestivă pe care o publicăm. Observând harta, ne putem da seama că ea slujea intereselor burgheziei maghiare de la jumătatea veacului trecut și intenției acesteia de a realiza un stat maghiar independent de Curtea de la Viena.

Harta are o deosebită importanță pentru cercetarea istoriografică și demografică, prin scrupulozitatea cu care este întocmită. Autorul avea la bază statisticile lui Fanyes din 1837, care precizau că în Transilvania erau 214.035 romano-catolici (Maghiari), 265.953 calvini, 210.571 luterani, 46.085 unitarieni, 657.603 greco-catolici (Români) și 565.377 ortodocși (Români). Luând în calcul și rezultatele recensământului din 1857 și aplicând procentul de evoluție demografică, constatăm că în 1848, anul apariției hărții în discuție, în Transilvania erau 1.293.820 Români, 571.351 Maghiari și 204.941 Germani și alte naționalități, ceea ce reprezenta 62,5% Români, 27,6% Maghiari și 9,9% Germani și alte naționalități. Situația localităților menționate în harta în discuție am analizat-o în studiul menționat mai sus.

Augustino Gerando constituie, în mare măsură, expresia intelectualității burgheze maghiare în general și a istoriografiei maghiare de la jumătatea secolului trecut în special. Lucrările lui privitoare la România au trezit vii reacții în rândul istoricilor ardeleni. El scria în spiritul aceluși curent de la 1848, conform căruia societățile omenești nu pot realiza nimic viabil decât pornind de la situația concretă creată de istorie. Încercând să se integreze societății maghiare, el era nevoit să-și însușească o serie din convingerile politice ale acesteia, pentru a putea să parvină în rândurile ei. Scopul său începuse să se realizeze când, după numai șase ani de căsătorie cu Emma Teleki, publicase o serie de lucrări destul de voluminoase și fusese primit în rândurile Academiei Maghiare. Bibliotecile maghiare îi ședeau la dispoziție. Cei câțiva ani petrecuți în Transilvania, convorbirile pe care le are cu o serie de intelectuali ai vremii - dintre care unii de talia lui Andrei Șaguna sau Alexandru Sterca-Șuluțiu luptau ei înșiși pentru drepturile politico sociale ale Românilor ardeleni -, îi prilejuiesc surse numeroase de documentare. Talen-

tul descriptiv și exprimarea în limba natală, franceza, îi favorizează mult munca. Adeseori, materialele folosite sunt adevărate secvențe de sine stătătoare, ceea ce dă textului o anumită greutate în lecturare.

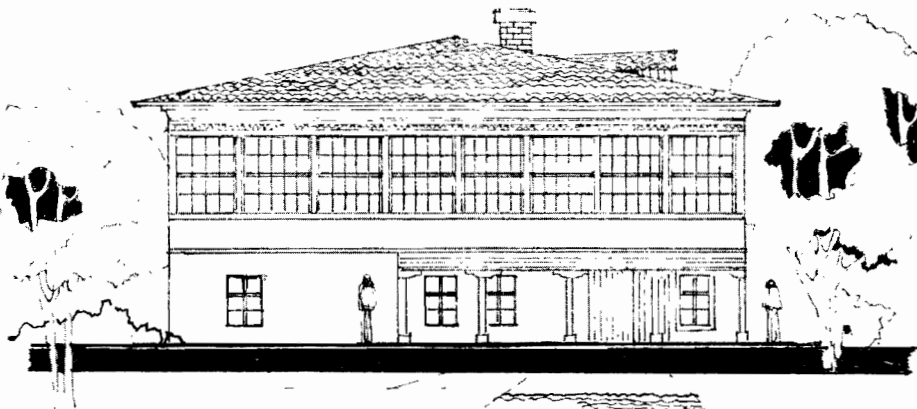
Cu toate acestea, este evidentă strădania istoricului de a imprima, prin scrierile sale, conaționalilor săi un spirit patriotic unitar, atât de necesar rezolvării problemei naționale a Ungariei. În același timp, el urmărea să combată ideea unității panilirice a Slavilor (Sârbi, Croați, Muntenegreni), cât și cea de unitate a tuturor Românilor. Lucrările lui rămâneau însă neputincioase în fața realității politico-sociale. Glasul mulțimilor de la Blaj și de pretutindeni erau mai puternice decât argumentele sofisticate ale burgheziei maghiare. Acel glas exprima năzuința de veacuri a unui popor în care conștiința demnității se întemeia pe drepturi inalienabile și imprescriptibile, un popor pe care numai vitregia vremilor îl încorsetase vremelnic, scindându-l în unități politico-administrative. Aspirațiile Românilor din Transilvania aveau să se îndeplinească abia la 1 decembrie 1918, prin unirea cu România.

ALEXANDRU STĂNCIULESCU-BÎRDA

CASĂ ÎN STIL TRACIC (SAU DACIC) ÎN BUCUREȘTI

În vatra vechiului București, pe strada Spătarului, putem admira una din cele mai reprezentative clădiri în stil tracic de la noi, cunoscută sub numele de «Casa Melic». De proporții relativ modeste, această locuință prezintă atât o arhitectură valoroasă, cât și o mare puritate plastică, ambele neatinse la alte construcții de același stil, unele cu mult mai mari, cum au fost sau sunt încă hanul Elias, hanul Moșilor, hanul Avram sau hanul lui Manuc.

Știri diverse atestă că prin secolele XVI - XVIII, prin București puteau fi întâlnite cu miile asemenea case, dar ele existau cu sutele și prin centrele urbane ca Târgoviște, Câmpulung, Constanța, Roman ș.a. Respectivul stil -odinioară frecvent la noi - a fost numit în mod convențional «tracic», datorită, probabil, preponderenței porticurilor și pridvoarelor închise cu geamuri. Dar el constituia în fapt o ramură locală, tradițională, asemănătoare stilului așa numit tracic, dar reflectând un aspect general original, format pe teritoriul României de azi.

*Casa „Melic” - Bucuresti.
str. Spatarului.
Inainte de transformarea
din 1920.
fotogr. I. C. C. 1918.*

Este normal să fi existat și o asemenea ramură locală a aceluși stil, deoarece chiar Vitruviu arăta că imaginea artistică a unei opere de arhitectură se formează în funcție de condițiile sociale, de obiceiurile oamenilor pentru care se construiește clădirea, de tradiții (în care intră și condițiile de alegerea materialelor uzuale de construcție etc.), precum și de situațiile naturale. Or, se constată că arhitectura acestor case - atâtea câte se mai pot vedea - este originală și ușor diferită de aceea din restul spațiului tracic, ceea ce ne face să ne gândim dacă nu cumva respectiva arhitectură ar fi de esență dacică - prin evoluție -, deoarece am văzut că este unanim acceptat că formele diferite de arhitectură ale unui stil s-au diferențiat în funcție de condițiile naturale și de fenomene particulare cu caracter local.

Încă de acum 10-15 ani, arhitectul Constantin Joja, șeful de proiect pentru restaurarea hanului lui Manuc, afirma că «... arhitectura noastră autohtonă nu se inspira nici din Occident, nici din Orient. De fapt, arhitectura urbană românească era adaptarea stilului țărănesc de construcție la condițiile spirituale și de confort ale orășeanului, *această arhitectură moștenind spiritul arhitecturii tracice, care a dat naștere clasicismului elenic*. Astăzi este un lucru evident că templul grec este trecerea în piatră a casei tracice de lemn, a casei cu pridvor».

Toate sau aproape toate aceste case au dispărut de mult din peisajul nostru urban. Ici, colo, retrase prin curți năpădite de vegetație, mai poți recunoaște, și atunci doar cu ochiul expertului, acel stil arhitectonic ajuns acum aproape desuet.

Singură casa Melic, pe care o prezentăm așa cum arăta înaintea restaurării din anul 1920, a mai rezistat vicistitudinilor vremurilor. Majoritatea au fost demolate sau readaptate unor stiluri de import, în cursul celei de a doua jumătăți a secolului trecut și începutul secolului acestuia, când au dispărut cu miile, fără a fi fotografiate, observate sau studiate, renunțându-se cu ușurință la tot ceea ce era autentic românesc. Moda cerea decorații încărcate cu profile, cornișe, frontoane și ancadrame neoclasiche, pentru a prelua înfățișarea celor văzute prin Occident. Este drept că înlocuirea vechiului stil prin altele nu a însemnat înlăturarea sau abandonarea totală a mijloacelor artistice și tehnice ale vechiului stil tradițional. El se mai poate întâlni și astăzi - din păcate numai fragmentar - mai ales în fostele zone de semi-periferie bucureșteană.

Ar fi interesant un studiu de specialitate care să releve persistența stilului «tracic» de la noi (sau poate dacic, așa cum se pare), precum și evoluția lui în timp de la o arhitectură țărănească la una de tip urban.

SILVIU DRAGOMIR

PORTRETUL ÎMPĂRAȚILOR GALLIENUS, CLAUDIUS II, AURELIAN ȘI DIOCLEȚIAN ÎN OPERELE LUI IORDANES

Iordanes, istoric de expresie latină din secolul al VI-lea, ostrogot de origine, este bine cunoscut grație importanțelor date referitoare la Goți și alte populații germanice, ca și la Geto-Daci, Sciți, Sarmați, apoi relative la Huni, Slavi și alte neamuri.

Născut în Dacia Pontică, undeva în Dobrogea, format în Dacia Pontică și în Moesia Secunda, Iordanes a exercitat inițial funcția de notar pe lângă un șef alan. Deducem că în afară de limba maternă își însușise limba Alanilor, plus limba latină și limba greacă, necesare stabilirii relațiilor Alanilor și Goților cu Imperiul bizantin. După toate probabilitățile, Iordanes și-a însoțit șeful alan într-o serie de expediții militare. Funcția de notar explică în bună măsură interesul istoricului pentru evenimentele trecute și contemporane din Orient și informația de obicei foarte corectă. Trecând apoi la viața monahală, Iordanes a ajuns, după cum afirmă unii cronicari ai evului mediu, episcop al unei comunități gotice.

Din lucrările lui Iordanes, redactate în Moesia și Italia, s-au păstrat numai două: *De origine actibusque gentis Romanorum*, titlu prescurtat în *Romana* (împus prin ediția lui Th. Mommsen, în colecția «Monumenta Germaniae historica», V, 1, Hannover, 1882, ediție anastatică, Berlin 1961) și *De origine actibusque Getarum*, titlu abreviat în *Getica* (titlu citat după aceeași ediție a lui Mommsen).

Operele păstrate, de fapt cele mai importante ale lui Iordanes, sunt în realitate două rezumate ale Istoriei Romei și, respectiv, Istoriei Goților.

Din analiza evenimentelor expuse în *Romana* și *Getica*, ajungem la concluzia că redactarea celor două opere se încheia în ultimele luni ale anului 550 e.n. și primele trei luni ale anului următor, într-un puternic centru urban din Italia, probabil la Ravenna. Este vorba de un moment istoric deosebit, moment în care este evidentă victoria armatelor generalului Narses, în numele împăratului Orientului - Justinian I, asupra Ostrogoților regelui Totila.

Scopul principal al scrierii *Getica* este elogierea neamului gotic, a trecutului și prezentului glorios, militar și politic al acestora.

Admirația sinceră pentru Romani și imperativele socio-politice ale secolului al VI-lea îl conduc pe Iordanes spre ideea fuziunii necesare a Goților cu Romanii, sub hegemonia Constantinopolului. Acesta este cel de al doilea scop urmărit de *Getica* lui Iordanes.

Scopul principal al operei *Romana* îl constituie glorificarea cetății eterne, Roma, și a imperiului creat «prin arme și legi», după cum spune Iordanes, citându-l pe Iamblicus (*Romana*, par. 6). În *Romana* se produce o anumită schimbare de atitudine a istoricului, acesta situându-se în general pe pozițiile unui scriitor de autentică provenință romană și blamând, între altele, atacurile popoarelor migratoare asupra provinciilor romane, inclusiv cele ale Goților.

Numeroși împărați romani sunt prezentați în operele lui Iordanes. Din aceștia am ales un grup din perioada anarhiei militare și politice ce urmează dinastiei Severilor, anarhie stăvilită în bună măsură de Aurelian și Dioclețian. Atât Gallienus cât și Claudius II, Aurelian și Dioclețian sunt împărați-soldați, ridicați la tronul imperial din armate, aflați de obicei în conflict cu senatul și tradițiile aristocratice.

În perioada posterioară morții lui Severus Alexander (a. 235) se accentuează, după cum se știe, incursiunile de jaf și pustiire din partea popoarelor barbare asupra provinciilor romane. Armatele imperiale au de respins, în repetate rânduri, atacurile populațiilor germanice stabilite în nordul Dunării, aliate frecvent cu triburi de Daci liberi, între care Carpii.

Începând cu domnia lui Gallienus se întrevede obligativitatea părăsirii provinciei Dacia, în scopul de a opune barbarilor o frontieră naturală mai ușor de apărat - Danubius.

Toți acești împărați sunt, mai mult sau mai puțin, legați de istoria Daciei Romane și a provinciei Scythia Minor sau Dacia Pontica, ca și a teritoriilor supravegheate (extra provinciam), sau a celor nesupravegheate. Toți au repercutat victorii asupra Goților, frecvent aliați cu triburi dacice. Textele respective sunt importante și fiindcă vorbesc despre așezarea Goților și a altor populații germanice și sarmatice pe teritoriul Daciei.

Analizând maniera de prezentare a acestor împărați, putem, de asemenea, afla răspunsul la unele întrebări mult discutate de-a lungul secolelor, anume: originea acestui autor atât de important pentru istoria României, gradul de obiectivitate istorică în *Getica*, dar și în *Romana*, nivelul de informație corectă, motivul pentru care operele lui Iordanes s-au păstrat de-a lungul timpurilor, în timp ce lucrări mai importante și detaliate, cum era *Istoria Goților* a lui Cassiodorus, s-au pierdut.

Portretele realizate de Iordanes sunt în general scurte. Dimensiunile portretelor variază însă, în funcție de durata și importanța domniei respective. Observăm că Iordanes urmează un plan în prezentarea împăraților: locul de naștere și familia, durata domniei, portretul spiritual și moral, inclusiv atitudinea față de creștini, politica internă și mai ales cea externă, acordând o atenție deosebită faptelor de arme excepționale proprii împăratului în discuție, sfârșitul vieții.

Desigur, unele date pot lipsi, atunci când istoricul nu le socotește importante sau nu dorește să le prezinte. Din campaniile militare conduse de împărați de obicei sunt expuse numai cele importante, pentru a se asigura prezentarea rezumată a perioadei respective. Alteori, absența unor date se

explică prin insuficienta documentare a autorului și imitarea unor istorici, de obicei celebri, la fel de nedocumentați sau neatenți în consemnarea evenimentelor de seamă.

Portretele împăraților apar în general în *Romana*, lucru firesc, pentru că în această operă este prezentată de fapt istoria Romei, ca și a imperiului din Orient. Date importante despre împărații romani apar și în *Getica*, datorită contactelor politico-militare, economice, dar și religioase, aproape neîntrerupte, dintre Goți și aliații lor și lumea romană.

Important este, pe de altă parte, să stabilim din ce istorici s-a inspirat Iordanes pentru alcătuirea portretelor și în ce raport se situează față de modelele sale. Aceasta ne ajută să înțelegem mai bine calitatea sa ca istoric și scopurile urmărite.

GALLIENUS, pe numele său întreg *Publius Licinius Valerianus Egnatius Gallienus*, născut cu aproximație în 218 și ucis în 268, este coimperator, alături de tatăl său din septembrie 253 până în primăvara lui 260, după care domnește singur până în 268. Este una din cele mai zăburate perioade din istoria imperiului. Împărat energic și excelent conducător de oști, dar urât de aristocrație, Gallienus a avut de înfruntat numeroase și periculoase comploturi și uzurpări (așa numita perioadă «a celor 30 de tirani»), cărora în final le cade el însuși pradă. Pe plan extern, multe provincii au fost atacate de populații migratoare în plină expansiune.

În anul 257, Gallienus, însărcinat cu paza graniței renane și a celei danubiene, forțează pe Francii și pe Alamanii care atacaseră Gallia să treacă dincolo de Rin. În 258, repurtează o frumoasă victorie asupra unei puternice coaliții formate din Quazi, Marcomani, Goți și Carpi, care trecuseră frontierele Daciei și Panoniei, iar în 261 respinge o fracțiune a Alamanilor care, uniți cu alte triburi germanice, invadaseră nordul Italiei.

Acesta este, în rezumat, adevărul istoric. Ce anume a ales Iordanes din istoriografia latină și greacă?

Cele mai multe date despre Gallienus sunt concentrate în *Romana*, par. 287. Autorul ne spune în primul rând că «ridicat la domnie de senat» (în fond tatăl său, Valerian, a impus senatului alegerea lui Gallienus ca co-imperator), Gallienus a domnit 15 ani. În al doilea rând afirmă că «a acordat pace creștinilor», «impresionat de sfârșitul trist al tatălui său», care căzuse în captivitate la Perși, fiind pedepsit de Dumnezeu, după cum spune Iordanes, pentru persecutarea creștinilor.

Scriitorul indică apoi că mai multe provincii au fost invadate de barbari. Sunt menționați, în ordinea următoare: Parții (în realitate este vorba de Perși și Parți), Germanii (termen generic în loc de Franci) și Alanii (pentru Alamanii), Goții (pentru atacurile asupra Greciei), Quazii și Sarmații (pentru incursiunile în cele două Panonii), triburi germanice pentru reocuparea Spaniei (de fapt a unor zone din nord vestul Spaniei). Invaziile repetate și succesele trupelor barbare s-ar datora, după părerea lui Iordanes, desfrânării și efeminării împăratului (*dum nimis in regno lasciviret, nec virile aliquid age-*

ret). În aceste condiții, Gallienus își sfârșește viața la Mediolanum, Milano de azi, fiind ucis.

Sursa principală de inspirație pentru prezentarea lui Gallienus este Hieronym, *Chronicon* ad an. 2271, 2274, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2285, 2286. Pentru unele rânduri din Iordanes se poate recunoaște ca formă, dar și ca sens, influența lui Orosius (vezi lista invadatorilor în Orosius, *Adv*, pag. 7, 22, 7, și pasajul relativ la moartea lui Gallienus în op. cit., 7, 22, 13). Portretul negativ al lui Gallienus la Iordanes coincide cu prezentarea negativă a acestui împărat la Hieronym și Orosius, care se înscriu cu multă superficialitate pe linia istoriografiei latine și grecești filosenatoriale.

Prezentarea critică a lui Gallienus este, după toate probabilitățile, motivată la Iordanes și de unele resentimente ale autorului față de un împărat soldat care a condus frecvent, direct sau indirect, trupele imperiale împotriva Goșilor. De altfel, cu puțin înainte de a fi ucis, împăratul se afla în Munții Balcani, respingând alte atacuri gotice, în anul 267. Subliniem că nici în *Romana*, nici în *Getica* nu există vreo explicație relativă la victoriile lui Gallienus asupra Goșilor sau altui neam barbar.

Interesant este și faptul că lista invadatorilor, la Iordanes, mai puțin completă decât la Hieronym și Orosius, începe cu Parții, în evident contrast cu izvoarele directe și indirecte (vezi Eutropiu, *Brev.*, 3, 8). Explicația rezidă nu într-o neatenție a istoricului, ci în interesul deosebit arătat permanent de Iordanes Orientului și, foarte probabil, în dorința sa de a reliefa frecvența și importanța atacurilor Perșilor și Parților asupra posesiunilor romane din Orient. Adăugăm că Iordanes vorbește și de agresiunea Parților asupra Ciliciei, detaliu inexistent în sursele folosite. Deși rezumă lista agresorilor, Iordanes nu uită să menționeze atacurile Quazilor și Sarmaților, uniți de altfel cu grupuri de Vizigoți și Daci liberi, asupra Panoniilor. Incursiunile Goșilor, aliați cu Herulii și Carpii, apar în mijlocul tabelului, înaintea Quazilor și Sarmaților - potrivit importanței reale a atacurilor Goșilor.

Autorul nu insistă asupra incursiunilor gotice în *Romana*, fiind preocupat, așa cum era normal, de prezentarea lui Gallienus și a perioadei respective. În *Getica* însă reia problema incursiunilor gotice din timpul lui Gallienus, expunând principalele succese ale Goșilor în cap. 20, par. 107-108.

Atitudinea dezaprobatoare a lui Iordanes față de Gallienus este evidentă și în *Getica*. În introducerea tabloului incursiunilor Goșilor (par. 107), autorul specifică că acestea au fost posibile numai din cauza alunecării împăratului pe panta desfrâului, afirmație dependentă de Hieronym. O altă apreciere negativă a istoricului apare la sfârșitul paragrafului 106 din *Getica*, unde afirmă: «murind ambii împărați (Gallus și Volusianus), Gallienus a smuls conducerea». Pasajul acesta, inspirat din Orosius (7, 22, 3) nu corespunde adevărului istoric. Pe de o parte, Gallienus fusese asociat la domnie de tatăl său Valerianus, de bună voie, iar pe de altă parte, Valerianus fusese proclamat împărat de trupele sale de la Dunărea Superioară, fără voia sa și fără a fi implicat în crimele care conduseseră la uciderea lui Trebonianus Gallus, Volusianus și apoi Aemilianus.

În alte cazuri, Iordanes își alege cu multă grijă sursele. Este vorba de pasaje referitoare la provincia Dacia, pentru care interesul și informația sigură a autorului sunt mai mult decât evidente. Prima afirmație este următoarea: «Însă Gallienus, pe când domnea, i-a pierdut pe Daci» (*Romana*, 217). Cea de a doua afirmație, în continuarea celei dintâi, prezintă retragerea aureliană: «și împăratul Aurelian, chemând de aici (din Dacia) legiunile, le-a așezat în Moesia și acolo a înființat Dacia Mediterranea și Dacia Ripensis» (*Rom.*, 217).

Cea dintâi afirmație, mult discutată de istorici, nu trebuie înțeleasă în sensul păstrării efective a Daciei în timpul domniei lui Gallienus, ci sub aspectul creerii premizelor politico-militare și economice care vor conduce la retragerea aureliană. De altfel, în partea a doua a aceleiași fraze, este clar indicat că Aurelian este acela care a chemat trupele în sudul Dunării.

În cea de a doua afirmație, Iordanes, urmând cea mai bună tradiție istorică, precizează că retragerea aureliană a însemnat transferarea pe celălalt mal al Dunării a *legiunilor*, iar nu a populației autohtone, pasaj de o excepțională valoare pentru istoria României (comentat deja de profesorii C.C. Giurescu și Radu Vulpe). Desigur, alături de legiuni, au fost transferați și funcționarii și negustorii. Dacă Iordanes nu amintește decât legiunile, trebuie să vedem aici maniera sa proprie de abreviere, prezentând numai factorul determinant, în ocuparea unei regiuni sau a unei țări.

Adăugăm că pentru prima parte a frazei, cea referitoare la Gallienus (*Rom.*, 217), sursele lui Iordanes au fost, pe de o parte Orosius 7, 22, 7 și Eutropiu 9, 8, iar pe de altă parte, Rufus Festus, *Brev.*, 8. Pentru retragerea aureliană, sursele lui Iordanes au fost Eutropiu, 9, 15 și Rufus Festus, 8. Subliniem că nici un istoric nu vede atât de clar ca Iordanes legătura dintre domnia zbuciumată a lui Gallienus și părăsirea Daciei în timpul lui Aurelian.

Observăm, de asemenea, că Iordanes aduce precizarea că în sudul Dunării au fost create de Aurelian două provincii noi, ceea ce nu există în Eutropiu și Orosius, numindu-le în mod corect Dacia Mediterranea și Dacia Ripensis (cf. Rufus Festus, 8). Alți istorici, în primul rând Eutropiu, vorbesc de constituirea în Moesia a unei singure provincii: Dacia. Adevărul istoric pare a fi următorul: Aurelian a creat inițial o provincie nouă - Dacia, scindată imediat în două zone, așa cum le amintește Iordanes. Apare întrebarea: de ce Iordanes a dorit să vorbească de două Dacii? După părerea noastră, în primul rând, pentru mai multă exactitate; în al doilea rând, pentru a sublinia importanța teritoriilor părăsite.

În concluzie, la paragraful 217 din *Romana*, atât de important pentru istoria României, se poate afirma că pe planul conținutului de idei, Iordanes stabilește conexiuni juste, pe linia cauzalității istorice; pe planul formei, se relevă capacitatea autorului de a reda, în foarte puține cuvinte, bine alese și cu maximum de exactitate, evenimente și conexiuni importante din Istoria Romei și a Provinciilor.

va urma

ROXANA IORDACHE

ZAMOLXE

Zămislit din coasta gliei,
Tu, Zamolxe, fiu al veșniciei,
Ți-ai păstorit pe glia-ți mamă
Pe Tracii, frații tăi de-o seamă.

Ai căutat în pântecul gliei căldura
Și-n natură. De cine-i legată făptura,
De zile și nopți, cu soare și lună,
Ce cresc făptura, să o facă bună.

Tu, pentru ei ai furat secretul veșniciei,
Al vieții fără moarte, și al veseliei,
De-a se mulțumi din plin de tot ce-i în jur,
Făcând din viață Bucuria, fără cusur.

Ai făcut din frații Traci fii ai naturii,
Neînfricați de moarte, fără furii,
Spre a-ncânta ființa, pentru ale gurii,
Sădind omenia, stăpâna făpturii.

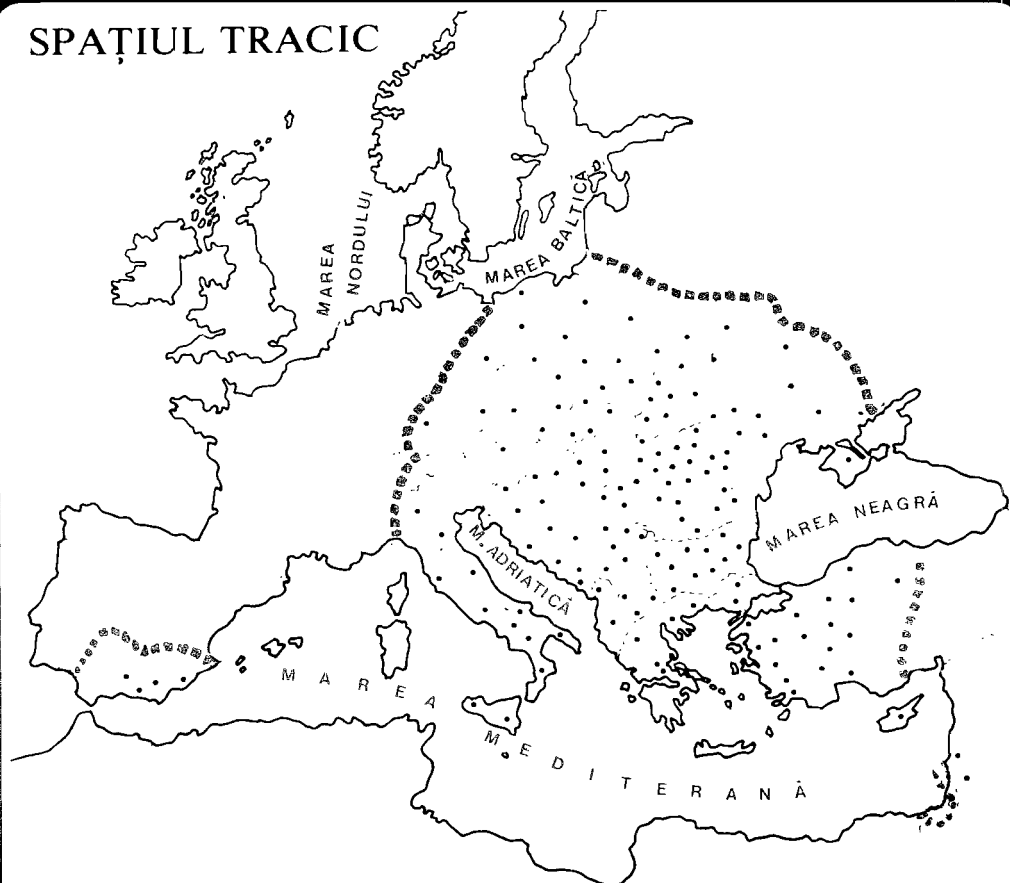
Zamolxe, fără moarte pentru noi nepoții,
Strănepoți ai gliei din care te-ai născut,
Prezența ta e vie în fapt de zi, de noapte,
Întărindu-ne ființa pentru toate.

Români ne zicem acuma
Și ne-om zice-ntotdeauna!
Ștrălucești ca roua-n soare
Tu, Zamolxe, pentru noi: onoare!

IORDAN IOAN DEMETRIAN

Redacția mulțumește colaboratorilor pentru prețioasele materiale trimise și recomandă ca articolele să fie clare, concise, cu material ilustrativ. Fiecare autor își asumă responsabilitatea ipotezelor enunțate și a exactității datelor.

SPAȚIUL TRACIC

Tracii sunt neamul cel mai numeros și mai răspândit din lume.
după cel al Indienilor (Herodot)

CUPRINSUL

Al. Stănciulescu-Bîrda, <i>Transilvania și locuitorii săi</i>	1
Silviu Dragomir, <i>Casă în stil tracic</i>	7
Roxana Iordache, <i>Portrete de împărați în operele lui Iordanes (I)</i>	10
Iordan Ioan Demetrian, <i>Zamolxe</i>	15

NOI TRACII

Redactia: Via Larga 11, Milano

Direttore responsabile: Sabino d'Acunto
Direz. Foro Traiano 1/A Roma - Reg. Trib. Roma n. 17282 del 31.5.78
Rivista mensile - Spedizione in abbonamento postale gruppo terzo (70%)